

Andrej Rozman Roza

JEZIKOLOVCI IN JEZIKONITOSTI

Ko pišem, se trudim pisat čim bolj sproščeno in živo. Oziroma se trudim, da bi besedilo tako vsaj izgledalo. Tudi takrat, ko uporabljam metrum in rimo, vrstnega reda besed nikoli ne prilagajam potrebam ritma. Nič ne sme zvenet umetno in zmeraj toliko časa iščem možnost, kako stlačiti vsebino v predpisan okvir, dokler mi ne rata. Mislim, da se sodobni slovenščini pozna, da je bila v veliki meri ustvarjena umetno in skozi poezijo. Mogoče se motim, a na sumu imam, da so takšne dvojnice z različno metrično strukturo, kot sta recimo 'nikoli' in 'nikdar', ustvarjene prav skozi ritmizirano govorico. Ob tem primeru naj omenim, da recimo nikoli ne bi mogel uporabiti v svoji pesmi besede 'nikdar' z naglasom na 'a' – razen seveda, kadar bi namenoma uporabil patetično privzdignjeno govorico. Sam namreč v svojem normalnem govoru uporabljam tako 'nikoli' kot 'nikdar', vendar to zadnje vedno z naglasom na 'i'. In temu svojemu govoru vedno prilagodim govor svojih pesmi. Zato sem v nekem trenutku tudi ukinil nedoločnik na -i, saj ga ne uporabljam, tudi kadar se trudim govoriti uglajeno. Mislim, da je popolnoma napačno prepričanje, da nedoločnik brez -i pomeni nižjo pogovornost. Velika večina Slovencev namreč uporablja nedoločnik brez -i v popolnoma normalnem in spoštljivem govoru in sem prepričan, da se nedoločniku na -i v slovenščini sedaj dogaja tisto, kar se mu je zgodilo že v ruščini in češčini, kjer je postopoma izginil. Seveda je izginil še v marsikaterem drugem jeziku, a za ruščino in češčino sem se pozanimal pri strokovnjakih. Kolikor je meni znano, nedoločnik na -i uporabljajo samo še južno-slovanski jeziki, medtem ko so ga nekoč uporabljali vsi. Kar pomeni, da se jeziki spreminjajo. Tudi preko Cankarja znamenito elkanje je bilo nekoč živo in so ga uradno ukinili šele leta 1930. Kar pomeni, da naša gramatika vendarle ni povsem normativna in včasih prizna kakšno lastno zastarelost. Radoveden sem, kako bo sledila izginjanju nedoločnika na -i, hkrati pa prepričan, da smo prav besedni umetniki tisti, ki moramo na te zastarelosti opozarjati in pomagati novitetam, da dobijo državljansko pravico.

Želel bi izkoristiti priliko, ki se mi nudi, da povem, da je moj pogled na besedno umetnost zelo obrtniški in me moti, da v slovenščini 'umetnost' pomeni nekaj privzdignjenega in da se beseda 'obrtnik' v zvezi z umetnikom sliši kot psovka. Sam se imam namreč za oboje v enem, pri čemer sem tisto vzvišeno fazo umetnosti zaključil nekje pri dvojih dvaindvajsetih. Takrat sem v svojem strogem konceptualističnem odnosu do jezika v njegovem razčlenjevanju prišel do glasu in črke, tako da se mi je pri besedi »mama«, ki jo lahko napišemo, kot da gre za ženske prsi,

izgovorimo pa kot cmokanje pri sesanju, modernistična literarna avantura končala in bi z besedno umetnostjo za vedno zaključil, če bi ne bilo gledališča. Tako pa sem zaradi potrebe po druženju padel v Pocesno gledališče Predrazpadom, kjer sem se najprej nameraval izražati samo s telesom, a smo kmalu ugotovili, da potrebujemo kakšen song. In sem začel pisati sonete za recitacijo in petje in se vrnil v poezijo z druge, jaz ji rečem uporabne strani. Medtem ko sem kot urednik srednješolskega literarnega glasila zavrnil vse pesmi, ki so uporabljale rimo, sem le nekaj let zatem začel pisati takorekoč izključno rimano poezijo. In šele zdaj, trideset let pozneje, rimam in metrumu skušam ubežati iz preproste preračunljivosti, saj me vse bolj frustrira dejstvo, da so moji zvočno izpiljeni verzi tako prekleto neprevedljivi. A to je že druga zgodba. Tu sem hotel samo povedati, da sem prišel v literaturo prek teatra in da je moj odnos do pisanega jezika zunajknjižen, saj večino besedil napišem zato, da bodo govorjena, in tudi s svojimi pesmimi več zaslužim takrat, ko jih recitiram, kot pa z njihovimi natisi. Zato pri ritmiziranih besedilih, ki jih pišem v živem jeziku, ugotavljam, kako slabo je pri nas urejeno zapisovanje živega jezika. In se mi včasih zdi, da so veliko bolj razviti zapisi nekaterih dialektov, na katere so njihovi govorniki ponosni, recimo prekmurščine, kot pa centralnega pogovornega jezika oziroma ljubljansčine. In ker se mi zdi, da je ljubljansčina pri nas na zelo slabem glasu, bi rad za konec povedal še nekaj malega v njen zagovor.

Naj začenem z anekdoto. Ko se je ravno vrtela po radijih pesem Iztoka Mlakarja o »ful in kul«, s katero se je norčeval iz ljubljansčine in njenih puhlih govorcev, sem v Murski Soboti vprašal naključno mimoidočo mladenko, kje je bankomat. »Tu idite levo pa ful do konca,« je rekla v izraziti prekmurski melodiji. Kar je zame nesporen dokaz, da za globalizacijo nismo krivi samo Močvirniki.

Tudi drugi spomin na to temo se veže na Prekmurje. Spomnim se namreč, kako sem v študentskih letih na vrtu ljubljanskega Ria ognjevitno debatiral s Ferijem in Milanom Vincentičem o tem, ali jaz lahko pišem v svojem pogovornem jeziku, če onadva ne moreta. Še vedno mislim isto kot takrat: občudujem prekmurščino in nimam čisto nič proti, če ljudje v teh svojih jezikih tudi pišejo. Zato tudi ne vem, zakaj bi bilo kaj narobe s tem, če v svojem pogovornem jeziku pišem jaz. Da me pri tem lažje razume več ljudi kot tistega, ki piše v nekem drugem narečju, je pač dokaz, da je ljubljansčina osrednji slovenski pogovorni jezik, in ne vem, zakaj bi moralo biti v tem kaj slabega. To nepriznavanje Ljubljane kot slovenske prestolnice je v zadnjem času, ko se zdi, da se za decentralizacijo, kot jo razume naša trenutna vlada, skriva predvsem želja po vrnitvi v družbo preprostih in bogaboječih faranov, postalo že nevarno nedržavotvorno. Mogoče je lahko evropska kulturna prestolnica skupek različnih krajev od Prekmurja do Slovenj Gradca in Otočca, a kulturna prestolnica naroda je lahko samo mesto. To mesto pa ima svoj živ jezik, ki ga ne more nadomestiti noben knjižni jezik. Poleg tega je Ljubljana tako ali tako sestavljena iz velikega procenta ljudi, ki vanjo pridejo in ostanejo. In kolikor je meni znano, jih zato nihče nima za manj vredne. Tudi oni s svojimi jeziki sooblikujejo današnjo ljubljansčino. Ta je bistveno drugačna od nekdanje ljubljansčine, ki jo govorijo le še stari Ljubljani. Nekateri obžalujejo, da izginja in jo nadomešča to, kar se govori v Ljubljani danes. Tudi sam hodim k frizerju med drugim tudi zato, da se nadiham njegove arhaične skladnje. A jeziki se pač spreminjajo in sam nimam občutka, da je tisti, ki ga govorimo zdaj, tako zelo oduren. A ne glede na to, kakšen je, je zadnji čas, da Slovenci začnejo gledati v Ljubljani svojo prestolnico. Osebnostno sem sicer vse bolj prepričan, da se Slovenci na plebiscitu niso odločili za samostojno skupno

državo, ampak predvsem proti tisti prejšnji. Če kdo te države ne mara in bi rad videl, da zvodeni in se priključi sosednjim prestolnicam, naj to čimprej pove. Če pa nacionalno državo želimo obdržat, je treba ugotoviti in priznati, da te nacionalne države brez Ljubljane preprosto ne bi bilo. Tu so državotvorno kolesje pognali Zois, Vodnik in Linhart, tu mu je dal zadnji odločilni zagon Prešeren.

Seveda Slovenija ni samo Ljubljana in seveda so premnogi Ljubljančani odvrtno »lepi in prazni«. A ne glede na to tako raznolika dežela, kot je naša, center potrebuje še toliko bolj. Hkrati pa seveda tudi vse spoštovanje do raznolikosti njenih jezikov in navad. Ta raznolikost je brez dvoma naša največja moč. A ko smo že pri jeziku, naj bom na samem koncu tegale razmišljanja še nekoliko žleht in naj opozorim tudi na nekatere pasti, ki jih skriva.

Ne glede na vso čast in slavo, ki jo eni pojejo knjižnemu jeziku kot nujnemu združevalcu vseh Slovencev, je namreč zanimivo dejstvo, da vsej knjižnosti navkljub večina tistih, ki iz svojega domačega govora ne ločijo med ozkim in širokim 'e' in 'o', tega ne loči tudi v knjižnem jeziku. In ker smo Slovenci pri svoji zahtevnosti do pesniških fines veliko večji picajzli kot recimo Angleži, tisti del Slovencev, ki loči med ozkimi in širokimi e-ji in o-ji, še toliko bolj bodejo v ušesa rime in asonance, pri katerih pesniki, ki tega ne ločijo, udarijo mimo. Problem se zdi nerešljiv. Bi se morali vsi, ki se ukvarjajo z rimano poezijo v knjižni slovenščini, te pasti zavedati.